

«Si destines cinc o deu milions a promoure el cooperativisme però no canvies el model general estàs intentant buidar el mar amb una galleda»

El sociòleg Ivan Miró és un dels fundadors de les cooperatives Ciutat Invisible i Impuls Cooperatiu, al barri de Sants de Barcelona. D'aquesta experiència ha anat desenvolupant el projecte «Ciutat cooperativa», una aposta ambiciosa per transformar l'economia urbana.

Joan Canela Barrull

Abans d'entrar a parlar de la «Ciutat cooperativa», potser hauríem d'entendre com és la ciutat actual, no?

Sí, és clar. Nosaltres partim d'una anàlisi crítica de l'economia metropolitana actual, del mode de producció capitalista urbà i de veure en quin tipus de ciutats reals vivim. En el nostre cas concret, el de Barcelona, es pot copsar com hi ha un règim d'acumulació d'economia metropolitana que bàsicament està al servei de l'expropiació constant de la ciutat. De la ciutat entesa com un bé produït per la població, una riquesa col·lectiva que el model actual està privatitzant i creant rendes monopolístiques.

Un procés que es pateix a escala global

Sí, sí, és comú a les ciutats postindustrials i l'ha descrit brillantment [el sociòleg marxista Henri Lefebvre quan diu que «a les ciutats, al final, la riquesa industrial serà superada per la pròpia riquesa de la ciutat». És la paradoxa de la urbanització, ja que la mateixa creació de la ciutat genera més valor que qualsevol indústria. I els fons d'inversió és el paper que juguen. [La sociòloga holandesa] Saskia Sassen ho explica molt bé quan descriu com Nova York està plena d'edificis buits que no saps quin valor generen però en canvi estan constantment comprant-se i venent-se a les borses, als mercats de futur, als fons d'inversió. Una ciutat, fins i tot morta, crea riquesa per a uns quants.

Com funciona exactament aquesta creació de riquesa sense producció?

Com deia abans, privatitzant la ciutat en el seu conjunt –serveis públics, espai públic, identitat, etc.– a partir de tres estratègies: la concertació publicoprivada, els motors de creixement i la marca de ciutat.

Comencem per la primera.

Seguint una expressió de David Harvey [geògraf marxista estatunidenc], es tracta d'una «castració de la inversió pública» que permet els inversors privats extreure rendes de monopoli en tots els sectors productius de la ciutat. En el nostre cas, aquesta castració és l'eix d'allò que s'anomena «model Barcelona», com poden ser Turisme de Barcelona o *Smart City*... Tots aquells consorcis que serveixen de concertació entre empreses públiques i el capital privat, com els hotelers en el primer exemple o Cisco en el segon. Es tracta de plataformes opaques fora del control democràtic formal que negocien com es fa aquesta apropiació privada de la ciutat en tots els àmbits. Aquesta concertació és la primera estratègia de la ciutat neoliberal.

La segona eren els motors de creixement. Com funcionen?

Bàsicament es decideix que una activitat econòmica serà la locomotora de la resta. A Catalunya, des del segle XIX va ser el tèxtil, a partir dels Jocs Olímpics del 1992 la construcció i quan aquesta entra en crisi, el 2008, apareix el turisme i l'*Smart City* com a nous motors. El problema és que tendeixen a tematitzar productivament l'espai urbà, ja que imposen una especialització productiva al voltant de la qual gira tota l'economia. Per exemple, si l'aposta és el turisme, tota l'estructura comercial del barri turístic esdevé transformada i en lloc de verduleries hi haurà bugaderies. És un clixé, però s'entén, oi? Es provoca un canvi de la matriu comercial, productiva, etc. Tot gira al voltant del monocultiu turístic, tecnològic, biosanitari... el que sigui. Són plantejaments que no obeeixen a una economia diversa, local, no parteixen de la idea que es pugui accedir a tots els béns i serveis diversos. Que hi hagi una fruiteria, una fusteria, allò que necessitem, sinó que és una economia molt vinculada globalment i molt poc a l'entorn local.

I la tercera, la marca de ciutat.

En una ciutat hi conviu gent molt diferent, amb passats diferents, bagatges culturals, orígens... Hi ha gent amb passat agrari, o industrial, o migrants... És part de la seva riquesa. En canvi, el màrqueting urbà crea un relat que redueix la complexitat de les identitats urbanes a una de sola molt fàcilment identificable i ho fa de dalt a baix, ignora els seus habitants. Així, per exemple, València és igual a turisme, Barcelona és Gaudí, etc. I tot això per què? Doncs com va dir Joan Gaspar, el president del gremi d'hotelers de Barcelona, per «vendre la ciutat en la seva totalitat». El que es ven als inversors globals és més que uns immobles, és la ciutat en el seu conjunt: la cultura, la gastronomia, la història... i es fa a través de la marca, esborrant les identitats múltiples construïdes per la gent.

Quin és el resultat d'aquesta ciutat neoliberal?

Doncs una ciutat enormement desigual. A Barcelona, de Trinitat a Sant Gervasi hi ha deu anys de diferència en l'esperança de vida. Dins la mateixa ciutat compacta! És que no cal ni sortir a l'àrea metropolitana. Quan ho expliques a Europa ni es poden imaginar tanta diferència. I no fem més que empitjorar!

En quins punts s'empitjora?

El que explicava fins ara és el model que arriba fins al 2008. Però amb la crisi es genera un nou escenari encara més preocupant per als qui creiem en una democratització econòmica i política de les ciutats. Llavors hi ha la crisi immobiliària i l'aparició de nous actors, com els inversors globals. Ja no es tracta del banc local, el sistema de caixes s'ha enfonsat, recordem-ho, sinó de fons que actuen autònomament i globalment i que es dediquen a comprar edificis en un procés de submissió de les realitats locals. Tots aquests són operadors nous que apareixen a les ciutats actuals i acceleren totes les dinàmiques de privatització amb processos de gentrificació, expulsió, destrucció de vincles comunitaris...

I després arriben les grans empreses tecnològiques.

Exacte, ja que des dels primers anys 2010 comença a desembarcar el que en diem, de forma més acurada «l'economia de plataforma»: Uber, Deliveroo, Amazon, AirBnb... Trebor Scholz [expert estatunidenc en cooperativisme digital] els ha definit com el «reaganisme econòmic», ja que rebenten tot el pacte social des de dalt, amb una desregulació absoluta de tots els drets laborals. A banda que, amb aquestes plataformes, el capital privat s'apropia de totes les estructures comercials. Amazon destrueix el petit comerç de proximitat, típic de la ciutat mediterrània, Uber el taxi, Deliveroo la restauració independent, AirBnb el mercat de lloguer... I a més no està subjecte a lleis locals, no tributa. I és un actor urbà molt potent, que genera molts canvis, com omplir les ciutats de *riders* o de pisos turístics, i això genera una ciutat molt complexa de planificar col·lectivament. Si ja fa anys debatíem sobre la ciutat entesa com a «ciutat-empresa», ara mateix el terme es queda molt curt. I els desnonats serien els acomiadats d'aquesta «ciutat-empresa».

Quin contramodel es pot oposar a la ciutat empresa?

És precisament el que hem anomenat «ciutat-cooperativa». En aquest debat acceptem que la ciutat té una concepció econòmica central, que és producte d'un excedent social històric i que el que cal fer és socialitzar aquesta riquesa. I en aquest esquema, el format cooperativa pot ser inspirador en el sentit que una cooperativa és propietat col·lectiva dels mitjans de producció, gestió democràtica independentment del capital, on l'excedent es socialitza, es limita el lucre, etc. Així que la matriu cooperativa pot inspirar una altra ciutat més democràtica econòmicament i política.

I com es concreta aquest model?

De nou tenim tres línies estratègiques per construir-la: la comunalització de la ciutat, l'economia social i solidària i el debat de política econòmica a la ciutat.

Doncs de nou, comencem per la primera. Què significa això de la comunalització de la ciutat?

Aquest és un concepte derivat d'allò que Harvey anomena «la lluita de classes urbana». Si bé és cert que el capital produeix ciutat constantment, el fet comunitari també ho fa. Una plaça, un hort, un centre social, etc. I ara mateix hi ha un procés de comunalització de la ciutat, sigui amb equipaments públics de gestió comunitària com Can Batlló o l'Ateneu de Nou Barris, béns comuns urbans, patrimoni ciutadà com les normatives de Bolonya i Nàpols, que a Barcelona ja s'estan parlant, sòl públic gestionat pel veïnat, les festes majors, etc. Es tracta en general de l'apropiació de la ciutat per a usos diferents dels mercantils. Tot això pot ser comunalització de la ciutat que, a més, té una perspectiva de gènere molt marcada.

Explique millor això de la perspectiva de gènere, per favor.

Les organitzacions de dones i l'economia feminista s'han encarregat d'estudiar i explicar molt bé que les dones tenen uns usos i uns temps molt diferents, no tan productivistes, molt més centrats en la reproducció de la vida. I això es nota en coses tan quotidians com els diferents itineraris entre uns i altres.

Passem a l'economia social i solidària, això no és nou, ja existeix de fa molts anys.

Sí, però cal reformular-la, deixar d'entendre-la com fins ara, amb una cooperativa per aquí i una altra per allí, una associació, un hort o un grup de criança, totalment desconnectats. Cal construir un àmbit econòmic específic diferent del capitalista i de l'estatal, on es faci economia empresarial i comunitària que pugui resoldre necessitats d'una altra forma. Aquest plantejament obre molt el ventall, ja que inclou finances ètiques, grups de consum, associacions culturals, els grups de criança o els horts que deia abans... Tot això cal fer-ho anar confluint en un àmbit socioeconòmic compartit i amb una estratègia d'intercooperació. A alguns espais, com a Sants, on jo visc, o al Prat de Llobregat comencem

a teoritzar sobre ecosistemes cooperatius locals, autèntics circuits d'intercooperació que estiguin al servei dels territoris i promoguin la diversificació econòmica. Perquè cal tenir molt en compte que el fet que en un barri hi hagi moltes cooperatives no és garantia d'un desenvolupament social i econòmic local diferent. Moltes poden ser cooperatives autistes, és a dir, que cadascuna va al seu rotlló i llavors, si no hi ha projecte comú, ni visió de territori ni, implicació comunitària, l'impacte és molt menor.

Ara estem parlant d'implementar una planificació econòmica...

Bé, no és una planificació central, està descentralitzada, però sí que és un cert tipus de planificació. Fins ara les cooperatives es creaven per fer el que a la gent li venia de gust, però sobretot des del Prat de Llobregat es comença a reflexionar i fer veure que el sistema d'economia social i solidària ha de tenir un regulador ecosistèmic i, per tal d'implementar-lo, han creat la Fundació Esperanzah. Es tracta de deixar de crear cooperatives i tirar-les al carrer de qualsevol manera per tal que aquestes cooperatives obeeixin a un debat col·lectiu. És un raonament interessant i, a Sants, avancem en aquesta línia amb la creació de l'Associació Impuls Cooperatiu, formada per cooperatives i associacions. Allí es on tenim els debats: què fa falta? Una escola infantil? Una fusteria? Perquè seguir la lògica de l'emprenedoria pot ser molt pervers. Jo creo una cooperativa de collars de gossos i resulta que això no ho necessita ningú i s'estavella i en canvi calen serveis de neteja. Hem de procurar tenir les cooperatives que cobreixen necessitats i que a més les fan viables.

Sona complexa aquesta planificació...

Però no és una cosa que inventem nosaltres. Estudiem i aprenem sobretot dels fons cooperatius italians, uns ens que agrupen totes les cooperatives d'una ciutat en una entitat de segon grau i després van a l'ajuntament i li diuen: «volem gestionar els residus i fer economia circular amb això». I ho fan amb una visió estratègica de quin tipus d'economia volen per fer barri. En el nostre cas no volem fugir de la tematització productiva sinó que apostem per la creació d'ecosistemes cooperatius on tothom ha de tenir de tot: verduleria, fusteria, bar, arquitectes... però amb una visió mancomunada d'allà on anem. És aquesta la qüestió diferencial que pot generar un canvi d'escala.

Ens faltava la tercera línia estratègica: el debat de política econòmica a la ciutat.

Com explicava abans, ara l'hegemonia la té la concertació publicoprivada, des de fa tres anys. La Xarxa d'Economia Solidària de Catalunya (XESC) teoritza sobre un nou model de concertació publico-cooperativa-comunitària des d'on intentar fer noves polítiques econòmiques locals. Això implica comptar amb l'actor públic, ja que compta amb la legitimitat, els recursos, la visió i l'estructura, al cap i a la fi cal recordar que a molts municipis l'ajuntament és el principal actor econòmic. Però també ha d'incloure l'actor cooperatiu perquè dinamitza el treball, el consum, les finances, etc. I finalment, per evitar el tema de les cooperatives autistes, deslligades del territori o sense visió transformadora, cal que hi sigui també el teixit associatiu: AMPA, cultura popular, sindicats, moviments socials, actors comunitaris, espais... perquè són els qui tenen arrelament comunitari i els qui expressen les necessitats de la comunitat.

Com es concreta aquest nou debat amb les institucions?

Al Consell Econòmic i Social de Catalunya, o al de Barcelona, hi ha 10 tios de Foment, cinc de CCOO i cinc d'UGT. I l'economia social i solidària, ara mateix representada per la XESC, també ha de ser-hi, i ara no hi és, per tal que impulsin un altre tipus d'economia més col·lectiva —i no tan sols l'emprenedoria individual—, projectes d'escalabilitat, articulació, anàlisi de les cadenes productives, la transició ecològica en alimentació i mobilitat, visió estratègica, etc.

I l'empresa privada quin paper hi ha de jugar?

Al sector privat també l'hem de poder convidar —introduint abans un debat sobre responsabilitat social, laboral i ambiental que ara mateix no té— amb l'argument que el capitalisme de plataforma li està fent un forat, i que si no intenta construir un nou marc econòmic, també patirà. Ho estem veient ja amb el taxi, el comerç local, els autònoms, la petita i mitjana empresa, etc.

Aquesta concertació publicocooperativa conté també cert risc de noves externalitzacions «progressistes»? Precisament aquesta ha estat la via a les zones històricament roges d'Itàlia com l'Emília Romanya per aprimar l'Administració.

Aquests riscos hi són i ens han de fer pensar. De fet, als anys 80, quan van créixer moltes cooperatives de serveis a les persones, va coincidir amb els anys d'aprimament de l'estat del benestar. Però cada cop està guanyant més consens en el cooperativisme en general i la XESC en particular la definició d'una economia plural, on l'objectiu estratègic és que s'impulsin grans espais de debat econòmic que incloguin també sector públic, com municipalitzacions de serveis bàsics com aigua i llum, empreses públiques, banca pública, sòl, proveïments, etc. No hem de batallar per les engrunes. El sector públic vol avançar? Doncs nacionalitzem el sòl, l'aigua, l'habitatge... Endavant! L'aliança publicocooperativa és l'única sortida possible davant del capitalisme. Ara, també he de dir que aquest ha de ser un sector públic democratitzat, amb participació dels usuaris. Perquè el model no pot ser el de l'empresa vertical, com TMB [Transports Metropolitans de Barcelona] amb directius sense control i amb salaris estratosfèrics i opacs.

Quina és la situació ara mateix? Són realistes aquests objectius?

L'horitzó que s'està entreveient ara a Catalunya és que ja portem quatre anys de noves polítiques públiques en economia social i solidària que no s'havien fet mai, tant a la Generalitat, com a Barcelona, com a altres ajuntaments. S'està donant molt de suport i la diferència es nota. A diferència del País Valencià o Andalusia, a Catalunya no s'havia fet en vint anys pel neoliberalisme de CiU i això havia estancat molt el cooperativisme.

Potser han augmentat les partides pressupostàries per fomentar el cooperativisme, però també hi ha la sensació que hi ha dinàmiques que no canvien mai? O només és una sensació?

Aquest és el debat que estem plantejant. Una cosa és fer promoció de l'economia social, ajudar per tal que hi hagi més cooperatives, que està molt bé, però una altra cosa molt diferent és posar-se a fer altres polítiques econòmiques generals. I aquesta és la fase que volem entrar a discutir ara. Perquè si destines cinc o deu milions a promoure el cooperativisme però en canvi el model general està molt desregulat, al final estàs intentant buidar el mar amb una galleda.

Hi ha hagut un canvi de partits a les administracions, però hi ha hagut també un canvi en el cooperativisme?

Sí, un canvi molt gran. Si la relació històrica del cooperativisme català amb les administracions era: «dona'm suport», sigui econòmic, polític, reconeixement, etc., ara el que estem dient és: «volem ser un actor polític per plantejar un altre model». Volem parlar de temes generals i dialogar amb altres actors com els sindicats o les pimes i explicar que o bé fem un canvi de model en profunditat o bé ni sindicats, ni pimes ni cooperatives tindrem futur. I paral·lelament anem al Govern a parlar de sobirania econòmica, transició ecològica, relocalització industrial... Són tot de temes transversals, tant per al sector públic, com per al cooperatiu i el mercantil, imprescindibles per a una política que beneficiï l'economia en conjunt.

I quina resposta heu tingut?

El 2015 la XESC va plantejar un pla de catorze mesures per democratitzar l'economia local a l'Ajuntament de Barcelona i estem molt satisfets amb l'impacte. També és cert que fins ara hem debatut i interioritzat aquests temes dins del cooperativisme i ara toca treballar-los amb la resta d'actors, fer un pas endavant i obrir més espais de debat.

